

Eatnamis eatnama láhkái

LILL TOVE FREDRIKSEN

Sámit-lávлага teaksta almmuhuvvui vuosttas geardde *Lappernes Ven*-bládis 1.1.1921¹. Dat lea politihkalaš vuostálastinlávlla mii ávžžuha ja viggá roahkkasmahttit sámiid vuostálastit vašálaččaid, várjalit árbeoasi ja sámegeiela ja gáibidit vuoigatvuođaid álbmogin. Hámi ja sisdoalu dáfus dat sulastahtá Isak Saba *Sámi soga lávlaga*. Čálii lea J. Fjeldbakken (Erkke Jovsset, Josef Eriksen, 1888–1957), Sarvvesvuonas eret, Porsáŋggus. Dán artihkkalis guorahalan lávlaga teavstta, in guorahala nuohta doaimma. Mun guorahalan teavstta lávllan, inge diktan. *Lappernes Ven* doaimmaheaddji gohčodii dan lávllan go dat vuosttas geardde almmuhuvvui. Buot mu diehtoaddit maid dovde dan lávllan, man ledje oahppan nuorran. In leat gávdnan gii lea bidjan dasa nuohta, eaige mu diehtoaddit dan diehtán. Lean guorahallan lávlaga iežan váldofágabarggus (Fredriksen 2001 (1999)), ja smávva oassi dán artihkkalis lea almmuhuvvon populearadieđalaš áigečállagis *Sámis* nr. 2, 2005. Guorahaladettiin lávlaga fuomášin ahte Porsáŋggu olbmot eai diehtán vissásit gii lei čállán lávlaga, dahje sii navde eará olbmo dan čállán, vaikko buot diehtoaddit dovde lávlaga bures. Sivva manne čálii ii lean dovddus guovllu olbmuid gaskkas, dáidá leat garra siskkáldas justisa mii dagai ahte guovllu olbmot navde su iešlágánin ja radikálan. Muhto eai fuolkkitge diehtán ahte son lei čállán dákkár lávlaga, ja lean maŋŋá jurddašaddan: manne ii lean J. Fjeldbakken, geas ledje dakkár dáiddalaš attáldagat ja čálii dakkár čáppa lávlaga, eambbo dovddus olbmuid gaskkas? Manneba su jietna jávohuvai? Artihkkala váldočuolbma lea dattege guorahallat lávlaga sisdoalu Norgga stáhta kolonialisttalaš stivrejumi váikkuhusaid hárrái, ja man láhkái sámit leat daid vuostálastán sánit vearjun. Dán artihkkalis dát vuostálastin lea govviduvvon *Sámit*-lávлага bokte. Čanan daid váikkuhusaid ođđaset dillái ja buohtastahtán daid riikkaidgaskasaš diliid ektui.

Veahkkin geavahan maŋŋekolonialisttalaš diskurssa guovddáš fáttáid go

¹ Originalnamma lea *Samek*. Mun lean jorgalan lávlaga dálá davvisámi čállinvuogi mielde.

guorahalan identitehtahuksema, giela mearkašumi, fápmostruktuvrraid, stereotiippa jurddašemiid ja sámiid vuostálastinvuoŋa. Engelasgiela universitehtalektor John McLeod lea ee. gieđahallan daid tearpmaid girjjiis *Beginning Postcolonialism* (2000), ja das son maid čujuha dovdoseamos maŋjekolonialisttalaš dutkiid bargguide. Artihkkalis deattuhan dasto jurda-giid maid vuodul dutkit maŋimuš jagiid leat geahččalan vuodđudit sierra álgoálbmotperspektiivva dutkanlahkananvuohkin. Teavstta guorahallamis geavahan iežan posišuvnna álgoálbmotdutkan. Dat ii leat dattege guovddáš dutkančuolbma artihkkalis, danne go vássánaiggi teavstta dulkonbarggus eai leat mus alddán vásáhusat daláaigge kontekstii. Konteaksta lea muđui guovddážiis guorahaladettiin *Sámit*-teavstta. Sihke historjjálaš ja dáláaiggi konteaksta leat dehálaš oasis, ja mun deattuhan guovllu ja Sámi historjjá, ere-noamážit dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid. Dás vuolábealde lea teaksta man guorahalan ja masa mun čujuhan dán artihkkalis:

Sámit

1)

Idit beaivváš beavžan badján
suonjardeamen šearragit,
lebbe suonjarsoajáid suolggaid
sámi soga badjelii.
Beavvi bártnit, bajáslihkket
árbeoasi várjalit.
Vašálaččaid vuostá čuožžut
roahkkatvuodain ángirit.

2)

Biekkat bossot, vuovddit šuvvet
jogat šávvet ohpihii.
Sámi vieljat, lihkket bajás,
beaivi álgá didjiidii.
Árjjalaččat álget bargat
vašálaččaid vuostá dál.
Sámi bártnit, sámi nieiddat.
Árbeoasi divrras lea.

3)

Ángirvuodain, ovttain mielain
sáme vieljat, bargot dal.
Árjjalaččat vuostálastit
vašálaččaid vuostá ain.
Árbeoasi várjalehkkot
divraseamus dávvir lea.
Sámegeiella čábbát čuodjá,
nugo lotti lávlon lea.

4)

Sámi sohka, moŋgolsohka
ii du vuoitte vašálaš.
Sámi varra, moŋgolvarra
rávnnjas ain vel suonaid miel.
Sitkes sohka sámi sohka,
leamaš eallinaiggiis juo.
Lodjivuodain leat sii gillán
vašálaččaid givssádus.

Čálii: guovllu diktár vai dáža báhppa?

Mus leat *Sámit*-lávlagis guokte čálalaš veršuvnna ja okta njálmmálaš veršuvdna man Uhca Nánnáš lávllui munnje. Dat lea seammá go Erkke Jovsseha originalveršuvdna. Nuppi čálalaš veršuvnna čálii Hans Hansen, Goarahagas eret, nu mo son lei dan gullan. Su veršuvnnaš lávлага namma ii leat *Sámit* muhto *Iđit beaivváš*, ja dan nama mielde dovdege mu diehtoaddit lávлага. Sii dovde bures lávлага mánnávuoda rájes, muhto dušše Jovnna Káre Sofe mitalii ahte son lei gullan ahte lei Kolvika (Sarvvesvuona) almmái, Jovsset, guhte lei čállán lávлага. (Čujuhusat mat gusket dáid diehtoaddiid jearahallamiidda dán artihkkalis, čujuhit dán gieddebarggožii.)

Mun jerren Uhca Nánnážiš goas dat lea čállojuvvon. Son dajai:

In mun sáhte dan juste diehtit goas dat lea ráhkaduvvon, ii 'ah leat dáppe, dat lea Máttá-Norggas ráhkaduvvon. Dat leamaš dáppe báhppan, Porsáŋggus. Lei Billávuonas lærar Ole Thommasen, ja dat lea jorgalan dan lávлага fas sámegeilli.

Uhca Nánnáš mitalii lávлага čállán báhpa Jens Otterbech. Son oahpai dán lávлага 1924. Lei sin nuorravuoda lávlla, ja sin mielas lei nu čáppa lávlla. Otterbech lei eret Dálbmeluovttas, Oarje-Finnmárkkus. Son lei suohkanbáhppa Porsáŋggus 1894–1902. Su mielas fertii sámegeiella geavahuvvot kristtalašvuoda oahpaheames ja muđuige sártniin, go eatnigiella lea váibmogiella. *Sagai Muittalægjes* čállá Otterbech smávva bihtá geasset 1910. Son muittá muhtin sámi eatni, guhte oktii sutnje celkkii: «*amas giella læ dego mannočuovgas, mutto ædnegiella læ dego bæivaš*». Otterbech lei hui áŋgir Norsk Finnemisjon-searvvis mii vuodđuduvvui 1888 (1966 rájes Norsk samemisjon). Son lei mielde vuostálastimin garra dáruiduhttinpolitihka. 1899–1902 doaimmahii son *Sami Usteb*-bláđi oktan Davvesiidna báhppain Gulbrand Tandbergain. Bláđi sisdoallu lei eanas kristtalaš áššiid birra, ja veahá eará áigegeuvdilis áššiid birra (Hætta 1994: 203). Dat heittii boahtimis 1903 go goappašagat leigga fárren eret Finnemárkkus. *Sagai Muittalægje* doaimmaheaddji Anders Larsen doarjjui Otterbech dáruiduhttinvuostálastinbarggu. 15.1.1910 čállá Larsen ahte *Lappernes Ven* vuosttas nummar lea almmuhuvvon. Son čállá loahpas: «Pappa Otterbech læ duotta Same usteb. Ja go son læ redaktøra, de dat blađde i hilgo Samid». *Lappernes Ven* lei *Sami Usteb*-bláđi joatkka, ja oáčui maŋŋá nama *Samenes venn*.

Otterbech nammaduvvui 1918 Hålogalandda bismmávirgái. Storra eanetlohku báhpain dorjo su, muhto eiseválddit eai bidjan su virgái. Sivvan dasa lei árvideames su garra doarjja sámegeiela geavaheapmái. (Petterson 1994: 116.)

Lappernes Ven nummaris mas lávlla almmuhuvvui, lea maid dárogiel veršuvdna, «Finsk nationalsang», maid doaimmaheaddji Jens Otterbech lei jorgalan. Son čálii vel:

Men der brænder en hellig ild paa hjertedypet. Det ser vi ogsaa av denne sang, som er sendt os av finnen J. Fjeldbakken i Kolvik. Den norske oversættelse er foretat av redaktionen. Måtte finnefolket ogsaa ved sang og bøn og arbeide bli sterke og glad. (*Lappernes Ven* 1.1.1921.)

Lemet Máret logai oahppan lávlaga mánnán, ja son lea riegádan 1912. Káre Peder logai Norgga Sámi Radio prográmmas oahppan dan nuohta áhčistis. Seammá Sámi Radio prográmmas lávllui Porsáŋggu joavku *Báktegája* lávlaga. Jovvna Lemet Dagny lei gullan lávlaga mánnávuoda rájes. Ollesolbmot lávejedje dan lávlut. Ieš ii oahppan dan (son lea riegádan 1936). Sáhtá leat ahte lávlla dalle juo lei jávkamin ealli árbevierrun.

Lávlla almmuhuvvui *Nuorttanaste*-bládis 30.1.1921. J. Fjeldbakken lea čálii, muhto lávlaga namma lea rievdaduvvon: ii leat *Samek* muhto *Sami čærda-lavla*, mii lea dárogiel veršuvvna jorgaleapmi. Das čuožžu ahte Jens Otterbech lea dan jorgalan sámás, muhto ieš son čálii *Lappernes Ven*-bládis ahte lei dan jorgalan dárogillii. Lávlla almmuhuvvui maiddái *Samealbmug*-ávissas 1921 ja namma lei fas *Same soga-lavla*. Dat almmuhuvvui sihke sáme- ja dárogillii, ja J. Fjeldbakken lea čálii. Eará gálduin ii leat J. Fjeldbakken namuhuvvon čállin. Lávlla lea almmuhuvvon Porsáŋggu giligirjjis *Småfolk og drivkrefter* (Petterson 1994: 151–152). Das čuožžu ahte dovddus diktár Mikkel Eliassen (Elias-Mihkkal), Sarvvesvuonas eret, lea čállán divtta birrasiid 1930. Peder A. Persen mitalii Sámi Radioi ahte lei nuorra Porsáŋggu almmái, Elias-Mihkkal guhte lei dan čállán Finnmárku duoddaris, máttabeal Guovdageainnu lahka Kjølona, dalle go lei kárta barggus Finnmárkkus 1900-logu álggogeahčen. Solveig Tangeraas mitalii munnje ahte J. Fjeldbakken sáhtii leat Josef Eriksen Sarvvesvuonas eret. Fjeldbakken lei Josef Eriksena dálu namma. Son lei Solveiga fuolki, ja dál orru Solveig dan dálás. Josef Eriksen lei Mikkel Eliassena čeahci, ja dat

guovttos barggaiga ovttas kártabarggus máttabeal Guovdageainnu birrasiid 1919–1920. Dan didii Solveig vissásit, go sus leat govat das. Son dajai vel ahte su «onkel» ii láven hállat nu ollu.

2004 giđa ledjen oahpaheamen sámii girjjálašvuoda Leavnnjas. Doppe deiven Erkke Jovsseha áddjuba Ruth Adele Eriksen, ja son muitalii ahte lei su áddjá guhte lei čállán *Sámit*. Mun háliidin diehtit eanet albmá birra ja moai deaivvadeimme fas seammá jagi. Son ii sáhttán muitalit nu ollu eambo ádjá čállošiid ektui. Son lei ieš ángir jearahallat iežas fulkkiid ja muđuige boares olbmuid, muhto sii eai muitalan stuorrát sutnje. Ii čállu, eaige su fuolkkit goassege hállan lávlaga birra. Dat dáidá leat váldosivva manne olbmot eai diehtán gii čállu lei. Lea maid váttis odne duodaštit man ollu olbmot rievtti mielde dihte/dihtet dan birra.

Maid mearkkaša dat go lávlagii namahuvvojit moanat čállit ja moanat namat? Ige leat nu áigá go lávlla ráhkaduvvui, ja liikká lea nu ollu eahpesihkkarvuotta čadnon čállu hárrái. Lea gal dábálaš ahte álbmotlávlagiin ii leat dovddus čállu ja das dáidet leat mánga namage, muhto dán lávlaga čállu ieš sáddii teavstta aviisii iežas namain. Vaikko vel bijai dállonama Fjeldbakken, de ii livčče lean nu váttis smávva servodagas árvidit gii čállu lei. Uha Nánnaš logai ahte su dieđuid mielde ii lean Mikkel Eliassen čállán lávlaga, nu mo čuožžu Porsáŋgu gilgirjjis (Petterson 1994: 151–152). Jos báhppa livččii čállu, de dat sáhtá addit lávlagii eanet fámu, go báhppavirgi lea stáhtavirgi. Báhppa lea stáhta ovddasteaddji, muhto Otterbech ii dorjon bargoaddiid dáruiduhttinpolitihka. Son lei sámiiid ustít ja doarjjui sámegeala geavaheami sihke skuvllas ja kirkus.

Dat maid Ruth Eriksen muitalii, sáhtá čájehit ahte *Sámit*-lávlaga sisdoallu ain lea váttis olbmuid ja sáhtá buktit riidogažaldagaid. Sisdoallu leage viehka radikála ja opposišunealla. Radikála dán oktavuodas mearkkaša ahte das lea čielga sámeapolitihkalaš sisdoallu, ja dan áiggi ii lean nu álki bealuštit dakkár oainnuid. Dan oaidná maiddá Hans Hansena veršuvnna njealját vearssas, go dat spiehkasta originalveršuvnna ektui:

Erkke Jovsseha originalveršuvdna:**Hans Hansena veršuvdna:**

Sáme sohka, moŋgolsohka
 ii du vuoitte vašálaš.
 Sáme varra, moŋgolvarra
 rávnnjas ain vel suonaid miel.
 sitkes sohka sámehohka,
 leamaš eallináiggis juo.
 Lodjivuodain leat sii gillán
 vašálaččaid givssádus.

Sámesohka, sitkessohka
 ii du vuoitte vašálaš.
 Sámevarra, sitkesvarra
 rávnnjas ain vel suonaid miel.
 Sitkes sohka sámehohka,
 leamaš eallin-áiggis juo,
 lodjivuodain leat sii gillán
 vašálaččaid hiddjádus.

Solveig Tangeraas dieđuid mielde lei Hans Hansen muitalan ahte rievdadii lávlaga ovdal go attii dan Peder A. Persenii. Son čálii *sitkes sohka* dan sadjái go *moŋgolsohka*, go su mielas orui menddo ártet ja radikála čállit moŋgolsohka. Solveig Tangeraas muitalii maid ahte son lei gullan Mikkel Eliassena (guhte lei su «onkel») dadjamin ahte sámiet leat moŋgolsogas, muhto son ii goassege gullan su hállamin lávlaga birra. Go geahččá Erkke Jovsseha veršuvnna, de vuosttas ja goalmmát garggas son čállá *moŋgolsohka/moŋgolvarra*. Daidda sániide leat eará konnotašuvnnat go Hans Hansena veršuvnna: *sitkes varra / sitkes sohka*. Uhca Nánnáš maid lávllui vearssa nu mo originalveršuvnna, muhto liikká son ii navdán dan menddo radikálan, eaige eará diehtoaddit dan lohkan. Árvideames lávlla dan dihte seailui, go olbmot navde dan čappa lávllan, eaige jurddašan dan politihkalaš lávllan.

Sámiet sulastahtá Isak Saba *Sámi soga lávlla* sihke hámi ja sisdoalu dáfus. Mun liikká in sáhte čuočuhit ahte Erkke Jovsset dovddai Saba lávlaga. Erkke Jovsset lei hui nuorra dalle go *Sámi soga lávlla* vuosttas geardde almmuhuvvui *Sagai Muittalægges* cuoŋománu 1. b. 1904. Son dáidá lohkan dan, muhto lea maid jáhkehahti ahte son lea gullan dan birra ja geavahan dan inspirašuvdnan čállit *Sámiet*-teavstta. Vaikko lávlagis lea čállit, de dat lea liikká vuolgán njálmmálaš árbevierus. Sámiin ii lean dalle vuos iežaset girjjálašvuoda árbevierru. Mu diehtoaddit ledje gullan ja oahppan lávlaga nuorran ja mánnán. Dan láhkái dat šattaige oassi olbmuid njálmmálaš árbevierus. Sisdoalu ja hámi dáfus son čuovvu áigodaga našunáldivttaid ja -lávlagiid minstara. Lávlagis leat ollu njálmmálaš árbevieru lyrálaš dovdomearkkat nu mo ee. govvgiella, čavga metrum, geardduheamit ja allitterašuvdna. Lávlagis lea gávccistávvala trokéametrum, ja dakkár čavga metrum heivege hui bures teavsttaide mat gullet njálmmálaš árbeviri.

Dat lea mielde hábmemin ritma mii dahká álkibun muitit teavstta. Dákkár metrum orru muđui heivemin bures teavsttaide mat gullet sámi njálmmálaš árbevirrui. Okta ovdamearka lea mo Harald Gaski girjjis *Min njálmmálaš árbevierut* lea heivehan Jakob Fellman teavstta *Sámi eatnan álgo-ássiid birra* (Fellman 1906) seammá metrumii, ja dat heive hui bures stávvaliid ja ritma dáfus ja muđui teavstta sátnejuohkima hárrái. (Gaski – Solbakk, J.T. – Solbakk, Aa. 2004: 48–52.) Sáhtášin ollu čállit jos buohtastahtášin *Sámit* ja *Sámi soga lávlla*, muhto dat ii leat dán artihkkala váldodutkančuolbma. Dan dihte dat ferte orrut mu bealis dán vuoru.

Sámi–vašálaš-dikotomija: sámi árvvuid čalmmustahttit

Rauna Kuokkanen čállá artihkkalis *Towards an «Indigenous Paradigm» from a Sami Perspective* manne dutkit dál dárbašit vuodđudit álgoálbmotdutkanparadigma, vai besset eret oarjemáilmmi dutkanmodeallain man vuodđu dávjá lea «[...] metaphysical dualism and laden with perceptions that derive from Enlightenment: the fragmentation of human knowledge and the distancing oneself both physically and mentally from the research object» (Kuokkanen 2000: 413). Dát jurdagat leat oassin proseassas hukset eamiálbmogiid iešmearrideami ja dekonstrueret koloniserema váikkuhusaid (Kuokkanen 2000: 412). Postmoderna máilmmis ráját duálisttalaš govvidemiin leat eahpečielgasat, ja dát lea maid dábálaš eamiálbmotservodagain. Dan dihte dárbašit paradigma mii ii leat nu duálisttalaš iige hierárkkalaš. Mii dárbašit sierra dutkanvuogi mii buktá intellektuealla iešmearrideami, go postmodernitehtas doaibmá liikká dan láhkái mo «mii» jurddašit «sin». (Kuokkanen 2000: 214–215.)

Muhtin álgoálbmotperspektiivva dovdomearkkain lea čalmmustahttit ee. álgoálbmogiid dieđu, árbevieruid ja gielaid. *Sámit-lávlagis geardduhuvvo golmma vuosttas vearssas man dehálaš árbevierru lea: árbeoasi várjalit / árbeoassi divrras lea / Árbeoasi várjalehkot*. Árbevierru doaibmá dán lávlagis guovddáš identitehta mearkan. Lávлага «mun» dadjá hui eksplisihhta ahte lea sáhka sámi identitehtas, go *sámi*-sátne geardduhuvvo juohke vearssas, okto dahje goallossátnin. Olles lávlagis deattuhuvvo sámi okta-vuodadovdu ja kultuvrralaš identitehta. Folklorista Pertti J. Anttonen deattuha ahte kultuvrralaš identitehtas lea politihkalaš luondu (Anttonen 1996: 18). Lea morálalaš ášši, go identitehta vuolgá das masa mii leat

oskkáldasat. Artihkkala namma čujuhage dán oskkáldasvuhtii; «eatnamis eatnama láhkái» lea dološ sámi sátnevájas ja máksá dan ahte olmmoš galgá doahhtalit guovllu dábiid, vieruid ja árvvuid (Gaski – Solbakk 2003: 55). Oskkáldasvuoda vuodđudeamis ráhkadit erohusaid «min» ja «sin» gaskkas. Dat mielddisbukta ahte mii galgat beassat hierárkkalaš duálistmma jurddašeamis dutkanbarggus, ja baicce deattuhit holisttalaš áddejumi (Kuokkanen 2005). *Sámit*-lávlagis lea váttis beassat eret duálistmma–dikotomiija-áddejumis danne go dat ihtá nu eksplisihhta teavsttas. Dás lea sáhka duálistmmas mii čuožžila olbmuid gaskkas go ellet iešguđet máilmeáddejumi mielde ja váikkuhusain maid dat mielddisbuktet. Lávлага «mun» dekonstruere oarjemáilmmi dikotomiija jurddašanvuogi, muhto ráhkada seammás **sámi–vašálaš**-dikotomiija mas sámit leat subjavevta sajis, ja dan deattuha juohke vearsas. Leat ollu sánit mat ovddastit sámiid: *sáme soga, beavivi bártnit, sáme vieljat, árjjalaččat, sáme bártnit* ja *sáme nieiddat, mongolsohka, sáme varra* ja *mongolvara*. *Sáme sohka*-doaba sisttisdoallá buot dáid sániid, ja ovttahtta olles álbmoga.

Vašálaš lea govviduvvon dušše *vašálaš*-sániin. Das ii leat identifiserejuvvon hápmi, muhto konteavsttas sáhtta gávdnat mánga mearkašumi. *Vašálaš* sáhtta dulkot koloniválddi ovddasteaddjin, man fámu ferte botket. Lávlla lea čállojuvvon áiggis goas dáruiduhttinpolitihkka doaimmai hui garrasit, ja dan konteavsttas ferte lohkat teavstta dikotomiija. **Sámi–vašálaš**-parallealla šaddá **sámi–dáža**-dikotomiija metaforan. Gižžoaspekta lea guovddáš gaskaoapmi deattuhit «min» ja «sin» opposišuvvna. Lea oba áiggi sáhka vašálaččaid vuostálastimis, «sin», ja nuppe bealde sámiid, «min» árvvuid bajideames. Seammás ii leat buot dušše positiivva sámiid bealisge. Livččii viehka romantihkalaš jurdda dat ahte Sámis eai lean vuostehágut ja dikotomiijajurddašanvuogit velá ovdal go kolonisttat bahkkejedje Sámi eatnamii. Lávлага dikotomiija govvida maid sámi siskkáldas dili. *Vašálaš* maid govvida sámiid iežaset dáidemeahttunvuoda. Lávлага «mun» viggá čađat boktit sámi álbmoga, muhto ii oro leamen nu álki fuomášuhttit olbmuid makkár duohtavuodas sii ellet. Eallin lea duođaid muhtomin goavis, ja olmmoš sáhtta váibat go jámma ferte rahčat. Pedar Jalvi novealla «Okta oanehis eallingeardi» girjjis *Muohtačalmmi* (almmuhuvvon vuosttas gearde 1915), álgá ná: «Eallin lea guhkes ráidu vuostegiedageavadat, dat lea soahti, soahti riegádeami rájes gitta jápmin rádjái.» Lea viehka pessimisttalaš cealkámuš, muhto dat govvida maid duohtavuoda. Sámiin lea, nu mo ollu eará álbmogiinge, leamaš garra dilli geafivuoda ja vealaheami

dáfus. Unnitčeardda olmmoš guhte vealahuvvo, háliida beassat eret dan dilis. Identitehtarievdan lea muhtin vuohki beassat eret vealaheamis, nu mo Lemet Máret mitalii dáhpáhuvvan Porsáנגgus:

Dat lei kánske go lei stuorra geafivuohta, ja nuppe bealde hirbmat riggodat, dážat daid stuorra šloahtaid de... Sápmelaččat šadde nie ahte sis maid galggašedje diekkár dálut, ja šattai diekkár gilvovuoigŋa ja badjelgeahčča-gohte sihke giela ja birgenlági ja buot. Nugo duojit ja diekkárat, dat heite mángasat, beare dainna go galge dážaluvvat.

Sámit-lávlagis lea eksplisihhta kritihkka ja vuostálastinvuoigŋa guovddážiis. Dat viggá roahkasmahttit sámiiid čuožžilit ja gáibidit vuoigatvuodaideaset sápmelažžan ja olmmožin. Lyralaš «mun»-persovnnas ii leat gaska teavstta sisdollui. Dat identifisere diktára ja lohkki (Kittang–Aarseth 1998: 35). Lávlaga «mun» identifisere iežas sámiiid álbmogiin ja kultuvrrain. Son ii oainne iežas objeaktan dážaid ektui, muhto gohčču baicce sámiiid morránit ja vuostálastit vašálaččaid. Dat lea diđolaš subjeakta mas leat progressiivva jurdagat ja sámiiid áššiid ovddas doarrunvuoigŋa. Lávlá ráhkaduvvui áigodagas go Norga lei nuorra, iešmearrideaddji našuvdna. Eiseválddit ja dutkit ledje áŋgirit bargamin dainna ahte hukset Norgga álbmoga oktasaš našunáldovddu. Dan oktavuodas ledje sámiiid politihkalaš lihkadusa pionearat viehka progressiivvat go deattuhedje baicce Sámi álbmoga árvvuid ja našuvdnavuoigŋa. Lávlaga «mun» deattuha sámiiid nana beliid ja máttuid árbbi, iige suova earáid defineret su. Dat háliida roahkasmahttit sápmelaččaid ja oainnusin dahkat sámiiid kultuvrra buriid beliid. Imperatiivva vearbageavaheapmi geavahuvvo vuosttas ja nuppi persovnna eanetlogus, ja deattuha «min»-posišuvnna: *bajáslihkket, bargot dal, várjalehkot, álget bargat*. Goalmmát vearsas daddjo: *Ángirvuodain, ovttain mielain*.

Giella nanne vuostálastinvuoigŋa

Oktasaš symbolat ja árbevierru leat dehálaš oasit min kultuvrralaš identitehtas. Oktasaš symbolat lávlagis leat: luonddugovat, Beivvi Bártnitmyhta, sámeigiella, sámiiid–vašálaš–opposišuvdna ja sámiiid sohka – sitkes sohka-parallella. **Giella** lea erenoamáš dehálaš danne go lávlá lea sáme-gillii. Kuokkanen (2000, 2005) deattuha maid giela árvvu go čilge álgo-álbmotlahkananvuogi sámiiid perspektiivva ektui dutkamis ja oahpahusas.

Hermeneutihka dutki Hans-Georg Gadamer oaivvilda ahte mii áddet giela go eallit dan siste (Gadamer 1979: 346). Son deattuha: «Rather, language is the universal medium in which understanding itself is realised. The mode of realisation of understanding is interpreting.» (Gadamer 1979: 350.) Giellagulahallan dáhpáhuvvá sihke njálmmálaččat ja čálalaččat. Go mun guorahalan ja dulkkon dán teavstta, de geavahan diđolaččat iežan giella- ja kulturmáhtu teakstalahkaneamis. Dulkonproseassas čanan oktii teavstta sisdoalu ja iežan máhtu ja áddejumi. Gadamer deattuhage: «Just as the translator makes mutual understanding in the conversation he is interpreting possible only by becoming involved in the subject under discussion, so in relation to a text it is indispensable that the interpreter involve himself with its meaning» (Gadamer 1979: 350). Gadamera hermeneuttalaš prinsihppa lea dás hui lahka dan mii deattuhuvvo álgoálbmotperspektiivva lahkananvuogi hárrái; mo dutki ferte čielggadit iežas posišuvnna dutkanprošeavttaidis ektui (vrd. Smith 1999, Kuokkanen 2002, 2005, Porsanger 2005).

Giella lea oktavuodamearka ja oktasaš ášši man áigut várjalit ja seailluhit. Dat deattuha maiddái «min»—«sin»-opposišuvnna. Kenya čálii Ngugi wa Thiong’o oaivvilda ahte čállit kolonisttaid gillii lei seammá go máidnut sin, muhto čállit Afrihká gielaide lei seammá go searvat antiimperialisttalaš gižžui. Giella guoddá kultuvrra, ja giela bokte kolonisttat sáhtte hálddašit koloniserejuvvon álbmogiid miela. (Ngugi 1986.) Lávlaga «mun» oaidná ahte vašálaččat áigot duššadit sámi soga árbbi, ja danne fertejit sámit dál morránit amaset dan massit. Porsáŋgulaš Piera Jovsset (Josef Pedersen Baukop) čálii *Nuorttanástái* geasset 1920 man dehálaš lei su mielas gáhttet eatnigiela:

Eatnigiella lei dat suollemas «geaidi fápmu» mii lea várjalan min háddjaneames ja mii lea doallan min čoahkis gitta dán beaivvi rádjái. Eatnigiella, dat buot stuorámus ja ráhkkáseamos maid okta olmmošsohka árbe su ovdavánhemiinis! Dat lea soga «árbesilba»! Dat lea dat bassi árbeoassi maid mii berret gáhttet nuvtgo min heakkamet. Jos mii massit min giela, de massit buot! (Solbakk, J.T. – Solbakk, Aa. 1999: 56.)

Piera Jovsset lei sámepolitihkalaš álgolihkadusa pionera ja aktivista. Son lei mielde go Porsáŋgu sámi searvi vuodđuvvui 1911, Same Sentrialsærvi čoahkkimiin Bonjákasas 1919 ja Tromssas 1919. 1921s son álggahii aviissa *Samealbmug*. Das ilbme oktiibuot čieža nummara (Solbakk, J.T. – Solbakk, Aa. 1999: 50–55, Solbakk, J.T. 2002: 156–157). Dološ luđiin geavahuvvui

giella opposišunella gaskaoapmin, ja nu doaibmá dát lávlla maid. *Sámit* lea oassi sámi njálmmálaš árbevierus, vaikko dat álggos ilmmai čálalaš hámis. 1920-logus eai lean vel ilbman ollu sámeviel girjjit, nu ahte sámit eai lean vuos albmaláhkái atnigoahtán čálakultuvrra gaskaomiid. *Sámit* šattai oassi Porsáŋgu olbmuid njálmmálaš árbevierus. Sisdoalu dáfus lea maiddái antagonisma ja gižžu guovddážiis, juoga mii lea dábálaš njálmmálaš kultuvrras (Lindhardt 1991: 42). Teavsttas eai dihtto eksplisihhta moaitámušat eiseválddiid politihka vuostá. Geažiduvvo dušše go daddjo ahte *árbeoasi várjalehkot* ja *vašálaččaid vuostá čuožžut*. Duppálmearkkašupmi lea oalle čielggas daidda geat dovdet sámi árvvuid ja áddejit geat sámi vašálaččat ledje dalle: dážat. Muhto vašálaččat eai lean dušše dážat. Piera Jovsset gal oaivvilda ahte gávdnojit sámit geat eai ádde man dehálaš lea gáhttet máttarvánhemiid árbeoasi. Dán son čálii *Nuorttanastái*:

Gávdnojit vel ain ollu sámit guđet oddet loikkasvuoda nahkáriid siste ja soamis vel sámiin bargá dán ášši vuostálastimiin. Dat lea hirpmus dáidda-meahttunvuolta ja dat lea sogas vosta. Dat guđet leat loikasat dahket dan «jápmađeattu» ja hehtejit maiddái dan barggu mii doaimmahuvvo oktasaš ávkki dihtii. (Solbakk J.T. – Solbakk, Aa. 1999: 59.)

Máŋggas eai beroštan sámi áššiin, go sámivuolta lei sidjiide seammá go geafivuolta. Sidjiide lei várra álkít vuostálastit sámi politihkalaš lihkadusa ja bargat dan maid eiseválddit mearridedje, omd. sáddet mánáid skuvlii oahppat dárogieła. 1880 mearridedje Norgga eiseválddit ahte buot oahpahus Finnmárkku skuvllain galggai leat dárogillii. Davvi-Amerihká girječálii ja girjjálašvuodađutki Louis Owens čállá: «Tyrants have always known the power of language and story. Silence a people's voice and you can conquer them.» (Owens 2001: 210.) Otne mii oaidnit mo dáruiduhttinpolitihkka lea čuohcán sámi álbmogii. Leat omd. hui ollu sámit geat eai máhte čállit eatnigielaset. Hjördis Rasmus čállá mo Kárášjoga giełdda ássiid čállingieła máhttu lea, ja mo lea bargat giellabargin giełddas. Son lea maid leamaš mielde jodiheamen rávisolbmuid sámejieła alfabetiserenprošeavtta Kárášjogas 1999–2000 (Rasmus 2002: 89). Prošeavtta namma lei «Vuodđo-oahppoprošeakta – movttidahttit rávis sápmelaččaid nannet eatnigielaset» ja ulbmil lei lassin giellaoahpu addimis maiddái psykologalaš aspekta; movttidahttit ohppui ja fidnet sin loaktit (Rasmus 2002:90). Rasmus čállá ahte rekrutterema oktavuodas son dovddidii álbmoga jávohis morrašiin. Muhtin sámejieła kursaoasseváldi dajai vel ná: «Áiggošin dál váldit dan

oahpu man livččen galgan oazžut vuosttamuččan – inge maŋimuuččan buot eará oahpuid maŋjá» (Rasmus 2002: 91). Norgga eiseválddit leat rivven dáin olbmui sin árbeoasi, maid Erkke Jovsset juo 1921, ja earát vel ovdal son, gohčodedje sámiiid gáhttemin. Lea diđolaš politiikka rivvet olbmui giela, ja dan bokte koloniseret sin miela maid. John McLeod čállá:

Colonialism is perpetuated in part by justifying those in the colonising nation the idea that it is right and proper to rule over other peoples, and getting colonised people to accept their lower ranking in the colonial order of things – a process we can call 'colonising the mind'. [...] Colonial discourses from the intersections where language and power meet. Language, let us remember, is more than simply a means of communication; it constitutes our world-view by cutting up and ordering reality into meaningful units. (McLeod 2000: 18.)

Erkke Jovsset ja eará dalááiggi sami aktivistat áddejedje makkár fápmu gielas lea ja man dehálaš lea seailluhit dan. Son deattuha vuosttas golmma vearssas man dehálaš árbeoassi lea: *árbeoasi várjalit*, *Árbeoassi divrras lea*, *Árbeoasi várjalehkot/ divrraseamos dávvir lea/ Sámegiella čábbát čuodjá*. Mánja koloniserejuvvon álbmoga leat vásihan seammá gielladili go sápmelaččat. Kenya čállu Ngugi wa Thiong'o ii šat čále engelasgillii, muhto aivvefal eatnigillii: gikuyu-gillii. Ngugi oaivvilda ahte hilgut giela lea seammá go hilgut olles kultuvrra. Ngugi oaivvilda:

Culture embodies those moral, ethical and aesthetic values, the set of spiritual eyeglasses, through which they come to view themselves and their place in the universe. Values are the basis of a people's identity, their sense of particularity as members of the human race. All this is carried by language. Language as culture is the collective memory bank of people's experience in history. (Ngugi 1986: 14–15.)

Vuostálastinbarggu guovddáš oassi lea Ngugi sániid mielde «decolonising the mind». McLeod vel čállá ahte «this is very much an issue of language» (McLeod 2002: 126). Dát leage dehálaš oassi otná álgoálbmot dutkanparadigma huksemis; dutkat ja čállit iežamet historjjá siskkáldas perspektiivvas ja dan bokte ealáskahttit ja nannet eamiálbmogiid diehtomálliid ja árvvuid (Kuokkanen 2005). Erkke Jovssehis ledje hui diđolaš jurdagat sami álbmoga historjjá, árvvu ja boahhteáiggi hárrái. Dáinna lávlagiin son

duođaid vikkai savdnjit ja boktit iežas álbmoga oaidnit seammá vuoigatmeahttunvuođaid maid son oinnii, ja bargat juoidá gáhtten dihte árvvuud ja kultuvrra.

Vuostálastit fápmorelašuvnnaid ja stereotiippa áddejumi

Vašálaš-symbola ovddasta ovdagáttuid ja stereotiippa jurddašeami sámiid birra. Porsáŋggus ledje kulturerohusat dážaid ja sámiid gaskkas. *Sagai Muittalægjes* lea muhtin Leavdnjajogas čállán lohkkidreivve 1905 giđa. Čállli namuha čoahkkima gos doavttir Kristoffersen doalai logaldaga. Son navddii Leavnnja olbmuid láikin ja dajai ahte sii eai viša bargat. Sisasáddejeaddji ii lohkan dan duohtan. Jos lea heajos bivdu de eai sáhte olbmot bargat. Olbmot barget muhtomin eanet go návccat girdet. Son cuoigu maid ahte doaktárat ja eará hearrát eai várra dieđe rumašlaš barggus maidege, go sii čohkkájit moadde tiimmu ja čállet, ja lohket man lossa bargu lea čállit. Gielda lea stuoris ja doaktárat eai nagodan gokčat olles guovllu guhkes gaskkaid. Mánngasiin ii lean oba dillige buohccát. Sii ledje hárvánan ieža birget, erenoamážit beavžžabeal olbmot. Gávdnojedje guvhláratge, geat veahkehedje jos olbmot buohccájedje.

Parallella sámi álbmot – luonduálbmot sáhtta dulkot stereotiippa jurddašeapmin sámiid birra. Lávлага romantihkalaš luonddugovat eai govve dušše stereotiippa jurddašeami sámiid hárrái. Dat šaddá parallella ja vuostálasvuhtan Norgga našunála identitehta huksenprošektii. Go nu sakka deattuha ahte sámi álbmot lea okta joavku, okta sohka, ja mii fertet ovtta bargat ja čuožžilit vašálaččaid vuostá, de lávlaga «mun» guoská dovdduide. Lávlilla lea čállojuvvon lyralaš diktan, ja lyriikka leage dovdduid giella. Lávlaga estehtalaš hápmi, čáppa luonddugovvideamit, čavga metrum, riimmat ja sámiid positiivva konnotašuvnnat maid guoskkahit lohkki ja guldaleaddji dovdduide. *Árbeoassi* ja *árjjalaččat* leat sánit mat geardduhuvvojit ja main lea positiivva mearkkašupmi sámiide. *Árjjalaš*-sánis lea viehka goarggus sisdoallu; son guhte lea árjjalaš birge bures iige leat mihkkege šlárvvaid. Identitehtahuksema ja našunalismma guovddáš elemeanta lea ráhkadit earalágánvuoda (McLeod 2000: 74). Mii ráhkadit hutkojuvvon rájaid mat earuhit min ja earáid. Historjá lea dehálaš dakkár proševttas, ja das geas lea stivrenváldi, lea maiddá fápmu defineret historjjá. Maŋŋil go Norgga-Ruota lihttu nogai 1905, de lei dehálaš Norgga eiseválddiide hukset Norgga

našuvdnadovddu. McLeod čállá ahte olbmuid našuvnnat ja daid ráját eai leat luonddufenomenat, olbmothan ráhkadit daid: «Nations, like buildings, are planned by people and built upon particular foundations – which also means that, like buildings, they can rise and fall» (McLeod 2000: 69). Danne leage dehálaš hukset olbmuide joavkoidentitehta; sihke oktavuodadovddu vássánaiggi hárrái ja oktasaš dálááiggi identitehta.

Erkke Jovsset viggá *Sámit*-lávlagiin hukset sámiid oktasaš identitehtadovddu mii lea čadnon vássánaiggi árvvuide. Son háliida roahkasmahttit sin geat leat oadđimin. Ráját dáidet leat hutkojuvvon, muhto olbmuide dát ráját leat duohta ráját, nu guhká go nuppi našuvnna ovddasteaddjit vealahit nuppi álbmoga. *Sámit* muitala historjjá mii vuostálastá fápmoovdasteaddjiid historjjá. Golmma vuosttas vearssas luonddugovat ovddastit áigemeahttunvuoda ja agálašvuoda. Beaivváš, biekkat, vuovddit, jogat ja loddelávlun leat álo leamaš, beroškeahtta áiggi rievdadusain. *Árbeoassi* lea symbola mii govvida álbmoga, kultuvrra ja olles sámeeatnama. Lávlla gudnejahtta sámi álbmoga ja kultuvrra. Lávlagis lea parallella sámiid ja luonddugovaid agálašvuoda gaskkas: sámisohka lea leamaš eallima álggu rájes juo. *Beaivvi bártnit* lea symbola mii čujuha myhtii mii muitala ahte sámit leat beaivvi mánát. Daid symbolaid sáhtta navdit romantiserejuvvon ja essensiealla sámi álbmoga govvan. Go bargat álgoálbmotperspektiivva lohkanvuogi mielde, de fertet váruhit essensialismmas danne go ii leat dušše okta sámi perspektiiva man galgá dahje sáhtta roggat doložis ja váldit atnui dakkárin (Kuokkanen 2005). Lávлага «mun» deattuha sámiid oktavuoda- ja servodatdovddu, ja dat lei vuohki nannet sámi álbmoga joavkoidentitehta. Smith oaivvilda ahte autentisitehta, mii lea čadnojuvvon essensialisma-doahpagii, liikká lea dehálaš kolonialiserejuvvon máilmmis:

[...] for reorganizing ‘national consciousness’ in the struggles for decolonization. [...] it does appeal to an idealized past where there was no kolonizer, to our strenghts in surviving thus far, to our language as an uninterrupted link to our histories, to the ownershp to our lands, to our abilities to create and control our own life and death, to a sense of balance among ourselves and with the environment, to our authentic selves as people. (Smith 1999: 73.)

Girjjálašvuoda dutki William Bevis lea guorahallan guhitta Davvi-Amerihká álgoálbmotčállu romána, ja dain geahčadan man dehálaš lea «láhppon» váldopersovnnaide gávdnat fas čearddagullelašvuodaset iige báhcit okto vilgesolbmuid máilbmái.

Although such aspirations toward tribal reintegration may be treated by a novelist sentimentally, or romantically, or as fantasy, these aspirations are not *inherently* sentimental or romantic. Rather, they constitute a profound and articulate continuing critique of modern European culture, combined with a persistent refusal to let go of tribal identity; a refusal to regard the past as inferior; a refusal - no matter how futile - of even the wish to assimilate. (Bevis 1987: 593.)

Mun ádden lávlaga dalááiggi estehtalaččat hábmejuvvon duohtavuodaáddedjupmin ja boahhteáiggi rahčamuššan, iige dološáiggi nostalgiijan. Lávlaga «mun» viggá čájehit ahte árbevierus ja máttuin lea árvu ja autoritehta maid berrejit muitit ja váldit vuhtii. Njealját vearssas daddjo: *Sitkes sohka sámi sohka, / leamaš eallináiggi juo*. Lávlaga «mun» geavaha sámiid oktasaš kulturárbbi čájehan dihte dan ahte mii leat seilon danne go leat sitkes álbmot, muhto dat ii guoskka dušše vássán áigái. Mii leat seilon maiddái dan dihte go leat nagodan heivehit iežamet ođđa áigái ja dillái. Bevis čilge mo vássanáiggi árvvut leat guovddážiis go Davvi-Amerihká álgoálbmogat oahpahit nuoraid:

Right down to the raising of young and the conduct of tribal councils, Native Americans successfully practiced a system that engendered respect for the immediate as well as distant past. That is, the past, too, was a part of tribal authority and culture and therefore part of identity. (Bevis 1987: 590.)

Juonalaš sápmelaš bajida jiena

Sámi politihkalaš morráneapmi ja lihkadus mii lei dán čuohtejagi álgogeahčen, lea hui eksplisihhta teavsttas. Vuosttas sámesearvvit vuododuvvojedje dalle. Lihkadus lei vuosttažettiin máttasámi guovllus. Finnmárkkus lei fas lihkadus eambo mearrasámi fenomena (Jernsletten 1986: 53–55). Lávlá ovdasta riikka unnitčeardda oainnu. Dat govvida bures mearrasámiid kultuvrralaš

identitehta ja sámi lihkadusa doarrunvuoŋŋa ja miela. Mánŋa sápmelačča vuostálaste eiseválddiid dáruiduhttinpolitihka, erenoamážit dan ahte skuvllas ii galgan oahpahuvvot sámegillii. Muhtin dážat maid moite eiseválddiid giellapolitihka, omd. báhppa Jens Otterbech. Vuostálastimis sámit geava-hedje sániid vearjun. *Sámit-lávlagis geardduhuvvo buot vearssain ahte sámit álo leat vuostálastán vašálaččaid, muhto ii čuoččo mo. Maŋimus vearssas daddjo: lodjivuođain leat sii gillán / vašálaččaid givssádus.* Sámi álbmot ii leat soahteálbmot, muhto ii dat mearkkaš dan ahte sii leat passiivvalaččat diktán earáid vealahit sin. Cukcasat ja muitalusat muitalit mo sii baicce **gávvilvuođain** leat fillen vuostálastiid mat dávjá ledje sihke stuorrát ja eanetlogus. Leat mánŋa muitalusa stálu ja sápmelačča birra. Stállu lea stuoris ja kievra, muhto hui doavki. Sápmelaš lea fas unni, iige nu kievra go stállu, muhto son lea gávvil. Gávvilvuođain leat sámit maiddá dorron bahás čuđiid vuostá. Dovddus lea *Ofelaš-cuvccas* mii muitala mo nuorra sámegánda fillii olles čuđeroikká gahčahakkii, ja duššadii buohkaid. Ieš besttii sihke heakkas ja siiddas.

Stálus leat mánŋa hámi. *Sámit-lávlagis* lea dáruiduhttinpolitihkka okta stálu hámiin. Sámiid dáidemeahttunvuohta lea nubbi stállu. Vuosttas vearssas leat sámit ain oadđimin, muhto lávlagis lea suopman mii gohčču sin lihkkat ja várjalit árbeoasis. Buot deháleamos sámiide lea gávdat iežaset boahpteáiggi geainnu. Muitalusain ja cukcasiin doavkkes stállu vuottahallá loahpa loahpas juonalaš sápmelažžii. Seammá lea *Sámit-lávлага* doaivvage. Dán lávlagis čálii ii vikka gávvilvuođain cahkkehit vuostálastinvuoŋŋa. Erkke Jovsset bajida jiena ja cuiggoda vearálašvuođa, muhto eanemus son cuiggoda sámiid dáidemeahttuvuođa iežamet boahpteáiggi hárrái. Psykiáhter ja aktivista Frantz Fanon lea dutkan mo koloniseren lea čuočcán čáhppes-olbmuide Antiller-sulluin. Son čállá ahte olbmot fertejit rihkkut vuolitárvvu giddagasa vai besset amasmuvvamis (Fanon 1997: 27). Fanon čállá rasismma birra ahte lea rasista guhte ráhkada vuoliduvvon olbmo (Fanon 1997: 94). Sápmelaččas ii lean mihkkege sivaiddat dovdat iežas vuoliduvvon jos ii oktage vuolit ja fuono su. Lávлага čálii Erkke Jovsset várra oinni mo sáhttá geavvat sámi álbmogiin jos ii váldde vára kultuvrras ja iešdovddus. Son lei dábálaš olmmoš guhte poehtalaš gaskaomiin áiggui deattuhit sámi kultuvrra positiivva ja buriid beliid, ja seammás váruhit ahte daid ii galgga hilgut dahje badjelgeahččat. Čálii čájeha ahte son berošta iežas álbmogis ja viggá roahkasmahttit sámiid iešdovddu ja čearddalaš oadjebasvuođa. Oažžu dadjat ahte lávlagis lea vel otná beavvi áigequovdilis sisdoallu. Lávлага sisdoallu

muitala ahte sámít eai galgga atnit iežaset objeaktan dážaid ektui. Sii guđet háliidit vuoigatvuodaid ovttaskas olmmožin ja čearddalaš álbmogin, fertejit ieža dan ovddas bargat, eaige diktít earáid defineret sin.

Idealistta jietna mii jávohuvai

Olbmuid iešárvu ja dovddut sámí kultuvrra ektui ledje sakka guorranan eiseválddiid politihka ja geafivuoda geažil. Muhtumat oidne ja áddejedje dán, nu mo Erkke Jovsset ja eará politihkalaš pionerat, ja sii vuostálaste vealaheami sániiguin. Ante Sivar čálii dálvet 1911 lohkkidreivve *Sagai Muittalægje*-bláddái, ja loahpas son čállá: «[...] Læmaš læ ouddal, ja læ ain nuft, ate logenare Dažak Porsangost dakket, maid aiggok ja vuordnotek lakka 2000 Porsango Sabmelaža». Sámí politihkalaš pionerat geahččaledje gávdnat muhtinlágán vuosteideologiija Norgga eiseválddiid vealaheaddji ideologiija vuostá. Sin vuoigŋa lei ahte dan sadjái go fuoikut ja gáidat sámí kultuvrras galget sámít baicce bargat juoidá buoridan dihtii dili ja vel eambo nannet álbmoga nana beliid. Enggalas sosiologa James C. Scott guorahallá ee. fápmorelašvunnaid girjjis *Domination and the Arts of Resistance*. Son čilge ná mas vealahuvvon joavkkuid vuostálastin vuolga:

Resistance the, originates not simply from material appropriation but from the pattern of personal humiliations that characterize that exploitation. [...] resistance to ideological domination requires a counterideology – a negation – that will effectly provide a general normative form to the host of resistant practices invented in self-defense by any subordinate group. (Scott 1990: 111–112, 118.)

Sámít leat álo ferten geavahit gávvilvuoda alcceseaset ávkin, go vašálaččat measta álo leat eanetlogus. Dážat eai lean eanetlogus Porsáŋggus dán čuohtejagi álgogeahčen, muhto eiseválddiin lei fápmu ja mearridanváldi. *Sámít*-lávlagis geavahuvvo giella vuostálastinvearjun dážaid dáruiduhttin-politihka vuostá. Giella lea ráfálaš vearju, muhto sánis lea stuorra fápmu. Lea fápmu maid juohkehaš sáhtta atnit. Lávlaga maŋimuš vearssas čuožžu ahte sámít leat gillán lodjivuodain, muhto das lea duppalmearkkašupmi. Nuppe bealde lodjivuolta govvida sámíid ráfálaš álbmogin mii lea dohkkehan ráđđejeaddjiid mearrádusaid. Nuppe bealde dat fas čujuha sámí juonalašvuhtii. Lávlá ii leat vuollánan álbmoga jietna. Nana identitehtadovdu

ja iešvuolta lea seilon, ja boahhteáiggedoavva lea ain nanus. Lávлага repetitiivva oasis nannejit ávžžuhusa: *Beavvi bártnit, bajáslihkket / Sámi vieljat, lihkket bajás / Ángirvuodain, ovttain mielain / sáme vieljat, bargot dal / árbeoasi várjalit / Árbeoassi divrras lea / Árbeoasi várjalehket / divraseamos dávvir lea / Vašálaččaid vuostá čuožžut / vašálaččaid vuostá dál / vašálaččaid vuostálastit / ii du vuoitte vašálaš.* Mii sáhttit otnábeavvi oahppat ollu álgopioneraid rahčamušain, ja viggatge geavahit árbevieru ja dološ máhtu otná kulturseailluhanbarggus. Suoma folklorista Pertti J. Anttonen deattuha árbevieruid dynámalaš ja selektiivva luonddu. Árbevierrojurdda lea dehálaš oasis min identitehtahuksemin. Dálááiggi buolva geavaha árbevieruid selektiivvalaččat ja hábme daid otná dárbbuide. (Anttonen 1996: 24.)

Sii geat Porsáנגgus serve sámeapolitihkalaš lihkadussii, ledje árvideamis unnitlogus. Sámi vuolta lei mángasiidda seammá go geavivuolta, ja dáide earát bilkidit sin geat serve sámeapolitihkalaš lihkadussii. Sáhtta leat ahte olbmot navde sin iešlágánin, go višše dádjut daid sámi áššiiguin. Dát lohkkii dreive man «Muttom» lea čállán, čájeha ahte muhtimat dorjo eiseválddiid skuvlapolitihka: «Muttom» cuiggoda Ante Sivvara guhte ii doarjjo Leavnnja internáhtaskuvlla:

Dust vailo addijubmi, sogavuotta ja rakisvuotta ja don læk aibas sævdnjadasast go ik illod ja gite, mutto bælkkak dainago ollo manak Lævdnjast ja daggo birra læ ožžom buoremus skuvla min gieldest, ja 3 mano bessek jagest duolvast ja nælgest erit ja bajasgessojuvvujuk butesvuoda ja rakisvuoda siste ja ožžok valjogasat biepmo sikke sielo ja rubmaš bælest. Hæpan! [...] Ikgo don dieđe, atte vanhurskkesvuotta vuota okto vaiko mangan duhat vuostai? Ikgo don dieđe, atte gæst bajasčuvvgitus ja oappo læ, son guhkemusta bælest bitta? Ja lika don vuostai bargak Sami manai bajasčuvvgitusa ja oapo. (*Sagai Muittalægje* 1.5.1911.)

Dat čájeha mo dáruiduhttinpolitihkka lihkestuvai dán láhkái ahte dat njulgestaga rivvii olbmuid sielu ja iešdovddu. Don galggat leat viehka garas jos nagodat birget sápmelažžan ja buriin iešdovdduin jos don oppa áiggi oahpat ahte it leat doarvá buorre, eai du váhnemat iige bearaš dohkke dán servodahkii. Unnitárvvu dovdu ja amasmuvvan cieggá sihke ollesolmuide ja mánáid hearkkes millii. Smávva báikegottis ii lean dolin álki leat «earalágán». Olmmošhan galggai maid birgehaddat doppe gos orui. Randi Nymo čállá buohcedikšodiehtaga váldobarggustis dáruiduhttima,

identitehta ja rupmaša birra Máttá-Romssas. Son čilge ahte olbmuid ja krán-njáid oktavuohtha lei earalágán ovdal go dán áiggi, iige čuoze olbmui seam-maláhkái dán áiggi jos riiddáska kránnjáin. Dolin olbmot dárbbasjedje guhtet guoimmiset ja dan maid luonddus fidnejedje. (Nymo 2003: 53.) 1920–1930-jagiin lei mángasiin ekonomalaččat váttis dilli, ja dat maid čuzii olbmuid iešdovdui ja čearddagullevažvuodadovdui. Psykiáhter Frantz Fanon čállá girjjis *Vit hud, svarte masker* mo olbmot Fránskka Antillain, gos son lei eret, miljuvnnaid mielde leat gillán Fránskka koloniválddi vuolde. Son čállá mo son vásihii vealaheami psykologalaš váikkuhusaid. Son bággehalai oaidnit iežas objeaktan iežas liikki sivas. Mángasiidda dákkár trauma čoavddus lei báhtarit dainna lágiin ahte sii dohkkehedje Fránskka «siviliserejuvvon» ovdagovaid. Sisabakkejeaddjiin lei maid «váldi» defineret olbmuid: «En man förväntades uppträda som en man. Jag förväntades uppträda som en svart man – eller åtminstone som en neger». (Fanon 1997: 111.)

Ruth Adele Persen mitalii munnje ahte eváhkkoáiggi nuppi máilmmesoadiš su áddjá, Erkke Jovsset, lei fitnan Møre politiija luhtte ja ožžon báhpára mii duođastii ahte sihke son ja su bearaš ledje buorit norgalaččat. Nymo čállá ahte sápmelaš guhte ii hálit dovddastit ahte son lea sápmelaš, ballá das ja dat čuohcá nu garrasit ahte dovda velá rupmašis maid unohastima. Olbmot leat oahppan mo láhttet oktavuodain mat čuhcet dovduide. Mañnil nuppi máilmmisoadi lei čearddalaš olmmoš boaresáigásaš (Nymo 2003: 40, 68). Vaikko Erkke Jovsset nuorran lei sámi radikála, eatnasat ledje sápmelaččat ja sámegiella lei nanus Porsánggus, de dáidá čearddalaš stigma cieggan rupmašii ja buktán unohastima sihke rupmašii ja sillui. Norgga našuvdnadovdu lei garas soadi áiggi ja mañnil soadi. Ruth mitalii ahte su áddjá ii goassege hállan maidege dáid áššiid birra, iige su áhčči hállan das maidege. Eaige gávdno šat eambbo báhpárat maid su áddjá Erkke Jovsset lei čállán. Son logai geahččalan jearahit boares olbmuid geaid dovda, muhto lea hirbmat váttis oažžut sin mitalit. Ruth oaivvilda ahte dan áiggi olbmot dihte, muhto eai leat mitalan nuorat olbmuid. Lea nu ollu suhttu báhcán olbmuid go sii leat buolvvaid mielde dulbmojuvvon. Son mitalii ahte su áddjá beroštii servodatáššiin ja lei soadi mañná mielde gielddastivrras, muhto ii sámpolitihkkárin.

Scott čállá ahte fápmorelašuvnnat vealahuvvon joavkkuid siskkobealde doibmet seammá garrasit go vealaheaddji ja vealahuvvon joavkkuid gaskkas. Joavkku siskkobealde leat garra sankšuvnnat sin vuostá geat eai čuovo

eanetlogu oaivila, omd. olggušteapmi (Scott 1990: 26–27). Siskkáldas justisa orru baicce doaimman dan láhkái ahte ii oktage galgan leat eará go dábálaš dáža dábálaš Norgga servodagas. Sámeopolitihkalaš lihkadusat ja kritihkka eiseválddiid vuostá nohke. Olbmot heivehedje iežaset láhttema válddi ovddasteaddjiid eavttuid mielde. Dát lea sierra strategiija mas lea namma «face-grows-to-fit-the-mask» (Scott 1990: 76). Piera Jovsset, guhte lei seammá buolvvas go Erkke Jovsset, barggai ángirit giela sealluhemiin, muhto son maid deaivvai garra vuostehágu ja vealaheami. Muhtimat sis geat nuorran ledje mielde sámeopolitihkalaš lihkadusas, ohce dorvvu vuoti luhtte go vuottahalle 1920-jagiin. Dan láhkái sámít leat várra ieža doaimman buoremus dáruiduhttinpolitihka gaskaoapmin. (Solbakk 2002: 155.) Eanas porsáŋgulaččat válljejedje gáidat sámivuodas ja ohcat buoret vejolašvuodaid ja buoret eallima ovdánahtton dážan. Scott čállá ahte vealahuvvon joavkkuid vuostálastinkultuvra lea «... necessarily a product of mutuality» (Scott 1990: 119). McLeod čállá vealahuvvon našuvnnaid hárrái: «So, a sense of collective action is fundamental to the sustenance of the nation; the nation is the political manifestation of all the people» (McLeod 2000: 88). Porsáŋggus eai oro leamen doarvái olbmot searvan sámeopolitihkalaš lihkadussii, ja sii geat serve váibe ja vuollánedje. John Trygve Solbakk čállá dan hárrái:

Nuppi hehttehusa gal dovddai doaimmaheaddji Piera Jovsset oalle bures. Dan oaidná su čállosiin aviissas. Dan maid son ge ii lean vel dale fuobmán, lei dán vasálačča vuommi. Sápmelaččaid ja Sámi systemáhtalaš vealaheapmi, mii álgguhuvvui goit 1850 jagiin, lei riegeáhttigohtán bohtosiiddes. Sápmelaččat ledje jáhkkigohtán dasa masa oahpahuvojit skuvllas ja servodagas muđui, ahte sápmelaččas ja erenoamážit sin gielas ii lean árvu – ja ahte giella lei fárgga jávkamin. Jos sápmelaš galggai eallimis álggaga háhkat alces árvvolašvuoda, de lei buoremus molsut gávtti, ja juohke láhkái šaddat dážan. (Solbakk, J.T. 2002: 155.)

Porsáŋggus nogai sámeopolitihkalaš álgolihkadus pioneraid vuostálastin-vuoigŋa siskkáldas koloniserema, vealaheami ja báikegotti váilevaš berostumi geažil. Idealisttaid ja dáiddáriid jienat jávohuvve guhkes áigái.

Gáldut

Diehtoaddit

- Uhca Nánnáš = Nanna Elisabeth Persen, Badjenjárga 10.11.1995.
Jovvna Lemet Dagny = Dagny Sofie Johnsen Larsen, telefonságastallan
9.11.1998.
Lemet Máret = Marit Stordahl, Kárášjohka 9.11.1995.
Jovvna Káre Sofe = Sofie Johnskareng, Kárášjohka 9.11.1995.
Solveig Tangeraas telefonságastallan 7.12.1998.
Ruth Adele Eriksen, Leavdnja 21.12.2004.

Materiála

- J. Fjeldbakken: Samek. *Lappernes ven* 21.01.1921.

Girjjálašvuohta

- ANTTONEN, PERTTI J. 1996: Introduction: Tradition and Political Identity.
– Pertti J. Anttonen (doaim.), *Making Europe in Nordic Contexts* s.
7–40. NIF Publications 35. Turku: The Nordic Institute of Folklore,
University of Turku.
- BEVIS, WILLWIM 1987: Native American Novels: Homing. – Brian Swann
– Arnold Krupat (doaim.), *Recovering the Word. Essays on Native
American Literature* s. 580–620 Berkely – Los Angeles – London:
University of California Press.
- FANON, FRANTZ 1997: *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- FELLMAN, J. 1906 [1844]: *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken
II*. Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- FREDRIKSEN, LILL TOVE 2001 (1999): *Porsáŋgu lávlagat. Mearrasámi lávlun-
árbevierru ja olmmošlaš reaškinkultuvra*. Skriftserie nr. 10. Tromsø:
Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier, Universitetet
i Tromsø.
- GADAMER, HANS-GEORG 1979 (1975): *Truth and Method*. London: Sheed
and Ward.
- GASKI, HARALD (doaim.) 2006: *Time Is A Ship That Never Casts Anchor.
Sami Proverbs*, Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- GASKI, HARALD – SOLBAKK, JOHN T. – SOLBAKK, AAGE (doaim.) 2004: *Min*

- njálmmálaš árbevierru*. Kárášjohka: Davvi girji.
- GASKI, HARALD – SOLBAKK, AAGE (doaim.) 2003: *Jodi lea buoret go oru*. Kárášjohka: ČállidLágádus.
- HANSSEN, EINAR RICHTER 1986: *Porsanger bygdebok*. Bind 1. Lakselv: Porsanger kommune.
- HIRVONEN, VUOKKO 1999: *Sámeeatnama jienat. Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.
- HÆTTA, ODD MATHIS 1994: *Samene. Historie – kultur – samfunn*. Oslo: Grøndahl og Dreyers forlag A/S.
- JALVI, PEDAR 1992 (1915): *Muohtačalmmit*. – Pedar Jalvi – Anders Larsen: *Sátmedáidu*. Oslo: Davvi Girji.
- JERNSLETTEN, REGNOR 1986: *Samebevegelsen i Norge. Ide og strategi 1900–1940*. Hovedoppgave i historie. [Tromsø]: Universitetet i Tromsø.
- KITTANG, ATLE – AARSETH, ASBJØRN 1998: *Lyriske strukturer. Innføring i diktanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- KUOKKANEN, RAUNA 2000: *Towards an Indigenous Paradigm From a Sami Perspective*. – *The Canadian Journal of Native Studies* 2/2000 s. 411–436. Manitoba: Brandon University.
- LINDHARDT, JAN 1991: *Tale og skrift. To kulturer*. København: Munksgaard.
- MCLEOD, JOHN 2000: *Beginning Postcolonialism*. Manchester – New York: Manchester University Press.
- NGUGI, WA THIONG’O 1986 (1981): *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*. London: James Currey.
- NYMO, RANDI 2003: «*Har løst å klæ på sæ kofte, men tør ikkje og vil ikkje*». *En studie av fornorskning, identitet og kropp i markebygdene i Ofoten og Sør-Troms*. Hovedfagsoppgave i helsefag. [Tromsø]: Institutt for klinisk medisin, Det medisinske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- OWENS, LOUIS 2001: *Mixedblood Messages. Literature, Film, Family, Place*. American Indian literature and critical studies series 26. Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- PETTERSON, ARVID 1994: *Småfolk og drivkrefter. Fra 1900 til 1960-årene*. Porsanger bygdebok bind 2. Lakselv: Porsanger kommune.
- PORSANGER, JELENA 2005: «*Bassejoga čáhci*». *Gáldut nuortasámiid eami-oskkoldaga birra álgoálbmotmetodologijaid olis*. Dr.art.-gráda dutkamuš. [Romsa]: Romssa universitehta humanisttalaš fakultehta.
- RASMUS, HJØRDIS 2002: *Eatnigiella, iešluohtamuš ja olmmošárvu*. – Harald Gaski – John T. Solbakk (doaim.), *Čállet Sámi Verddet* s. 85–98.

Karášjohka: ČálliidLágádus.

- SCOTT, JAMES C. 1990: *Domination and the Arts of Resistance. Hidden Transcripts*. New Haven–London: Yale University Press.
- SMITH, LINDA TUHIWAI 1999: *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London – New York: Zed Books.
- SOLBAKK, JOHN TRYGVE 2002: Sámi mediat ja sámeigiella mediain. Oanehis sámi preantamediahistorjá. – Harald Gaski – John T. Solbakk (doaim.), *Čállet Sámi Verddet* s. 146–174. Karášjohka: ČálliidLágádus.
- SOLBAKK, JOHN T. – SOLBAKK, AAGE (doaim.) 1999: – *dasgo eallin gáibida min soahtái ja mii boahtit - mii boahtit dállán! – selve livet kalder os til kamp og vi kommer – vi kommer straks! 1919-1999: Norgga beale sámiid vuosttas riikkasearvvi 80-jagi ávvun. Til 80-års markering av den første samiske riksorganisasjonen i Norge*. Karášjohka: Čálliid-Lágádus.

Eará gáldut

- Kuokkanen, Rauna 2005: Logaldallan: Eamiálbmotperspektiivvat dutkamis ja oahpahusas, Romssa universitehtas 5.10.2005.
- Lappernes Ven* 1/1921: Stavanger.
- Mearrasámi lávlagat. NRK Sámi Radio prográmmat 29.6.1982 ja 6.7.1982.
- Nuorttanaste* 30.1.1921: Sigerfjord.
- Sagai Muittalægje* 1.4.1904, 1.5.1905, 15.1.1910, 1.6.1910, 1.3.1911, 1.5.1911: Sigerfjord.
- Samealbmug* 1.1.1921, 10.9.1921: Vadsø.
- Sámis* 2/2005.

Eatnamis eatnama láhkái – When in a new country, follow its ways

In the academic world, the recent focus within indigenous issues has been related to indigenous methodologies, indigenous epistemologies and intellectual self-determination. In this article, I aim to demonstrate the consequences of the Norwegian state's colonial rule, as it appears in the sea Sami political protest song *Sámit*. This song reveals a strong critique of the Norwegian authorities' assimilation policies towards the Sami people at the beginning of the 20th Century, a process sometimes known as Norwegianisation. I

aim to read the text using an indigenous perspective, within the framework of a postcolonial discourse.

The dichotomy *sámi álbmot – vašálaš* (*Sami people – enemy*) plays an important role in the lyrics. The *enemy* in this context refers to two distinct groups – the Norwegian authorities and the Sami who are “asleep” and do not take care of their own culture and language or fight for their rights. The title of the article refers to a Sami proverb and the meaning is that you have to adjust to the ways of your new country and be sensitive to the values that prevail there (Gaski 2006: 53). The song explicitly tells people to wake up and be conscious of what is actually happening to their cultural heritage. In this context, I focus on the lyrics and its importance as a weapon against the harsh effects of colonialism.

The song *Sámit* was first published in the newspaper *Lappernes Ven* 1/1-1921. It was written by Erke Jovsset, a local man from Porsanger in Northern Norway. It is the only text he ever published and one must wonder why a man with such writing skills never wrote anything else. I have interviewed locals about this song and even his closest family never heard him talk about it. One possible reason is that the song is quite radical in its content and political activists at that time were considered to be unusual by local people.

Lill Tove Fredriksen

Romssa universitehta

lill.tove.fredriksen@hum.uit.no